

Biuro Poszukiwań i Identyfikacji

<https://poszukiwania.ipn.gov.pl/bbp/aktualnosci/20223,Pamieci-ofiar-deportacji-z-Kresow-Wschodnich-II-RP-1940-1941.html>
2023-03-21, 14:22

Pamięci ofiar deportacji z Kresów Wschodnich II RP (1940 – 1941)

Władze Związku Sowieckiego, po zajęciu Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, podjęły szereg przedsięwzięć zmierzających do szybkiego ich scalenia z pozostałymi obszarami ZSRS. Miały one doprowadzić do szybkiej likwidacji polskiego systemu prawnego, transformacji gospodarki i struktur społecznych, w tym „unieszkodliwienia” grup uznanych za niebezpieczne.

Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż tylko w lutym 1940 r. w 100 transportach deportowano z Kresów Wschodnich od 141 do 220 tys. osób. W celu „oczyszczenia” Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi, a następnie Wileńszczyzny i Litwy, z „wrogich elementów”, stworzono odpowiednie podstawy prawne. Obywatele polscy byli przymusowo wysiedlani na podstawie uchwał Biura Politycznego KC WKP(b) i postanowień Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, które były odpowiedzią na propozycje składane przez NKWD.

Podczas trzech fal masowych wywózek realizowanych w lutym, kwietniu, czerwcu-lipcu 1940 r. przeważały kryteria narodowo-społeczne, a w czasie czwartej, do której doszło w maju-czerwcu 1941 r. – kryterium polityczno-policyjne.

Sprawa nierozwiązana

Dotąd stronie polskiej nie przekazano imiennych wykazów

zmarłych oraz materiałów dokumentujących ich miejsca spoczynku. Podejmując próbę wstępnych ustaleń Biuro Poszukiwań i Identyfikacji podjęło się badań, mających na celu powstanie bazy danych nieupamiętnionych i ginących miejsc pochówku obywateli polskich na terenach byłego ZSRS w latach 1936-1959.

Głównym celem projektu jest pozyskiwanie, gromadzenie i analiza dokumentacji w celu typowania miejsc do prowadzenia w przyszłości prac poszukiwawczych. Wskazując miejsca pochówku, zbierane są także informacje o liczebności osób zmarłych, znanych z imienia i nazwiska, w nich spoczywających. Projekt prowadzony jest we współpracy z wieloma archiwami w kraju i za granicą oraz przy wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

„Element groźny społecznie”

W pierwszych dniach lutego wspominamy ofiary pierwszej, masowej wywózki ludności polskiej, zakwalifikowanej do proskrypcyjnej kategorii osadników i leśników. Zostali oni przymusowo przesiedleni do obwodów: kirowskiego, permskiego, wołogodzkiego, archangielskiego, iwanowskiego, jarosławskiego, nowosybirskiego, swierdłowskiego i omskiego oraz Komii ASRS i Krajów: Krasnojarskiego i Ałtajskiego.

Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż w dniach 1-5 lutego 1940 r., w 100 transportach wyruszających z Kresów Wschodnich II RP deportowano od 141 tys. (według danych Wojsk Konwojowych NKWD) do 220 tys. (według archiwów zachodnich) osób.

Przykładem skali strat w wyniku deportacji może być jeden pociąg z województwa lwowskiego do obwodu archangielskiego, którym wywieziono 1604 osoby. Nie uwzględniając zmarłych w drodze, których trudno policzyć, już w miejscach przymusowego pobytu, w większych osiedlach, zmarło nie mniej niż 414 osób, których nazwiska i miejsca pochówku udało się ustalić:

- 86 osób spoczywa w miejscowości Wierużskoje Oзеро

(rejon ustjański),

- 73 osoby zostały pochowane w Piermogorje (rejon krasnobrocki),

- 161 w miejscowości Mucznaja (rejon wierchnietojemski),

- 94 - w Kopytowie, (rejon solwyczegodzki).

Należy podkreślić, iż za przestawioną „buchalterią śmierci” kryją się przede wszystkim małe dzieci, starcy i kobiety uznane przez władze sowieckie za element groźny społecznie (SOE - *socjalno opasnyj element*). Brak ich grobów nie pomniejsza, lecz potęguje grozę sytuacji.

Podstawę normatywną dla pierwszej fali masowych przesiedleń stanowiły następujące dokumenty: propozycja NKWD z 2 grudnia 1939 r., mówiąca o wysiedleniu do 15 lutego z zachodnich rejonów Ukrainy i Białorusi rodzin osadników; uchwała Politbiura z 4 grudnia 1939 r. i postanowienie RKL z 5 grudnia 1939 r. o wysiedleniu osadników i oddaniu do dyspozycji Ludowego Komisariatu Przemysłu Leśnego (Narkomlesa); uchwała Politbiura z 21 grudnia 1939 r. i postanowienie RKL z 29 grudnia tegoż roku oraz uchwała Politbiura z 28 grudnia 1939 r. i postanowienie RKL z 29 grudnia tegoż roku o wykorzystaniu majątku wysiedlanych osadników i włączeniu pracowników służby leśnej do kategorii osób wysiedlanych. Powyższe decyzje sankcjonowały trzy kolejne dokumenty NKWD: „Postanowienie o specposiołkach [osiedlach specjalnych] i organizacji pracy osadników, wysiedlanych z zachodnich obwodów ISRS i BSRS”, „O personelu rejonowych i posiołkowych komendantur NKWD specposiołków” . O skierowaniu części wysiedleńców do dyspozycji Ludowego Komisariatu Przemysłu Metali Kolorowych ZSRS „Narkomcwietmieta SSSR”, w celu wydobycia złota i rudy miedzi, stanowiło pismo Ławrientija Berii do Józefa Stalina (Narkoma do KC WKP(b)) z 10 stycznia 1940 r. oraz odnośna uchwała KC WKP(b) i postanowienie RKL ZSRS z 14 stycznia 1940 r.

dr Ewa Kowalska, BPII IPN

"Nad grobem
matki". Fotografia
ze zbiorów Muzeum
Katyńskiego

Kalendarium

~~in Prac~~

~~Rok 2003~~

Rok 2006

Rok 2007

Rok 2008

Rok 2009

Rok 2011

Rok 2012

Rok 2013

Rok 2014

Rok 2015

Rok 2016

Rok 2017

Rok 2018

Rok 2019

Rok 2020

Rok 2021

Rok 2022